

IPOSTAZE ALE ELITEI CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN
TRANSILVANIA ÎNCEPUTULUI DE SECOL XX: GENERAȚIA
LUCEAFĂRULUI (1902-1914)*

ANDREEA DĂNCILĂ

Începutul de secol XX a reprezentat, pentru Transilvania, un timp al diagnozelor, al efervescentei soluțiilor culturale, al unei frenezii care, în mod firesc, a impus personaje-reper, consolidate fie printr-un parcurs individual, fie prin prisma grupărilor în care activau. În această perioadă, segmentul elitelor culturale este ocupat în mod frecvent de tânărul în ipostază de redactor, de cele mai multe ori întors din „exilul” universitar de la Viena sau Budapesta cu proiecte de emancipare culturală a neamului său.

Firul roșu al investigației noastre, așa cum am anunțat încă din titlu, va fi reprezentat de redacția revistei *Luceafărul*, surprinsă evolutiv în perioada 1902-1914. Considerăm necesară rechestionarea contribuției acestei reviste la peisajul cultural transilvănean, fiindcă, deși există suficientă literatură consacrată subiectului¹, au rămas în continuare unele zone pentru care nu a fost epuizată întreaga problematică a *Luceafărului*. Astfel, cercetarea noastră se dorește a fi un studiu de caz pentru coagularea și funcționarea elitelor culturale românești din Transilvania de acum un secol.

Revenind la tema propriu-zisă, precizăm că ea se situează într-un cronotop special ce prilejuiește, prin fundalul neoactivist, provocatoare chestionări asupra câmpului cultural și a relației speciale întreținute de acesta cu politicul, asupra statutului scriitorului, a proiectului și reflecțiilor sale.

În primăvara anului 1902, tânărul Aurel Paul Bănuț, proaspăt student al Facultății de Drept din Budapesta, se decide să investească o neașteptată moștenire, care tocmai îi revenise, în susținerea unei reviste a tinerimii române studioase. Ideea nu era una nouă, existând precedentul *Rosei cu ghimpi*, revistă care a supraviețuit din 1877 până în 1899, ca organ al Societății „Petru Maior”.

* Autoarea dorește să mulțumească pentru suportul financiar acordat proiectului cofinanțat de Programul operațional sectorial pentru dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, Contract POSDRU 6/1.5/S/4 – „Studii doctorale, factor major de dezvoltare al cercetărilor socio-economice și umaniste”.

¹ Studii consacrate exclusiv *Luceafărului* sunt cele semnate de Mihail Triteanu, *Luceafărul: Indice bibliografic analitic 1902-1920*, București, Editura Enciclopedică, 1972; Ion Neață, *Luceafărul*, Timișoara, Facla, 1984; Gabriela Panțel, *Revista Luceafărul*, București, Editura Academiei Române, 2008. Revista a mai fost analizată succint în lucrări de istorie literară precum cele propuse de Dumitru Popovici, *Studii literare*, Sibiu, 1942; Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, București, Casa Școalelor, 1944; Constantin Ciopraga, *Literatura română 1900-1918*, Iași, Junimea, 1970; Dumitru Micu, *Început de secol: 1900-1916*, București, Minerva, 1970; Idem, *Literatura română în secolul al XX-lea*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

Numita societate din Budapesta a jucat și de data aceasta rolul nucleului de coagulare. Aproape toți redactorii revistei erau foști sau actuali membri ai săi, aducând cu ei un anume fond ideatic comun. Astfel, primul comitet redacțional era format din Alexandru Ciura, în calitate de redactor-șef, editor și redactor-responsabil, apoi pomenitul Aurel P. Bănuț, Octavian Goga, Ioan Lupaș, Ion Montani, Dionisie Stoica, Ioan I. Lapedatu, Vasile E. Moldovan, Sebastian Stanca și George Zăria.

Odată cu primele apariții crește considerabil și numărul colaboratorilor, în rândul cărora s-au numărat Șt. O. Iosif, Sextil Pușcariu, Zaharia Bârsan, Ion Agârbiceanu, Aurel Esca, Ion Borgia, Maria Cunțan, Maria Cioban, nume care vor constitui prezențe constante în paginile revistei. Primul an de apariție, 1902, a marcat etapa experimentelor discursive, a tatonărilor la nivel de proiect cultural. Miza, așa cum este ea anunțată încă din primul număr al *Luceafărului*, era „gruparea puterilor tinere literare și darea unui impuls spre o înaintare mai spornică a literaturii românești”². Lucrurile s-au așezat pe un făgaș consolidat odată cu apariția în redacție a tânărului Octavian Tăslăuanu, secretar al reprezentanței diplomatice române din Budapesta³, absolvent al Facultății de Filologie din București. Prezența sa a fost decisivă pentru orientarea viitoare a revistei, Octavian Tăslăuanu asumându-și rolul de conducător efectiv și instanță majoră de decizie. El s-a manifestat ca un adevărat lider⁴.

În vederea analizei aplicate unor elite culturale, se impune ca personajele redacției *Luceafărului* să fie supuse unui exercițiu prosopografic, necesar ca demers descriptiv, esențial în configurarea grupului⁵. După trecerea

² *Luceafărul*, I (1902), nr. 1, p. 1.

³ Chestiune inedită, dacă luăm în considerare faptul că atunci când a ocupat această demnitate, Octavian Tăslăuanu nu era cetățean român. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond personal *Tăslăuanu Octavian*, T 21.

⁴ Lui i se datorează și prima regrupare de forțe din cadrul comitetului redacțional, deoarece i-a îndepărtat, imediat după sosirea sa, pe Ion Montani, Dionisie Stoica, Sebastian Stanca și George Zăria. Mihail Triteanu, cercetător al *Luceafărului*, avansează ideea că plecarea acestora s-a datorat unor diferențe legate de orientarea revistei, Tăslăuanu fiind adeptul unei linii „panromânești”, cealaltă tabără orientându-se mai degrabă spre un regionalism cultural. Triteanu, *Luceafărul*, p. 22.

⁵ Iată o listă orientativă: Alexandru Ciura s-a născut la Abrud în 1876, într-o familie de preoți. A studiat la Blaj și la Sibiu. Facultatea de Teologie a urmat-o la Budapesta. Octavian Goga s-a născut în 1881 la Rășinari, lângă Sibiu, tatăl său fiind preot ortodox. Studiile gimnaziale și liceale le-a făcut la Sibiu și la Brașov, cele universitare, la Budapesta și Berlin. Ion Agârbiceanu s-a născut în 1882 la Cenade, Alba. Și-a început studiile la Blaj, iar Facultatea de Teologie a urmat-o la Budapesta. Horia Petra Petrescu s-a născut în 26 octombrie 1884 la Brașov. A urmat cursuri universitare la Viena, Budapesta și Leipzig. Octavian Tăslăuanu s-a născut în 1876 la Bilbor, tatăl său fiind preot. A făcut studii liceale la Năsăud, Blaj și Brașov. A absolvit Facultatea de Litere și Filozofie din București. Ioan Lupaș s-a născut în 1880 la Săliște, Sibiu. A studiat la Sibiu, Brașov și Budapesta. Din 1905, a fost profesor la Seminarul Andreian din

prin acest filtru, observăm o serie de constante care marchează devenirea tinerilor în cauză. Ele semnifică, de fapt, notele de recurență din profilul intelectualității transilvănene. Astfel, traseul formativ al celor mai mulți dintre ei bifează centre culturale consacrate din Transilvania – Sibiul, Brașovul, Blajul, Năsăudul, Aradul –, iar mai târziu este finalizat la Budapesta, Viena, Leipzig sau Berlin. Domeniile lor predominante de studiu, deloc întâmplătoare, au fost filologia, filosofia, teologia, istoria sau dreptul. Acești tineri ajung să studieze la universități din străinătate din postura beneficiarului de bursă oferită de una din multele instituții-mecenat. Mediul lor de proveniență este cel rural, iar cel familial include cu precădere ipostaze paterne de învățători sau preoți. În plan cronologic, sesizăm faptul că tinerii redactori de la *Luceafărul*, în proporție covârșitoare, fac parte din generația născută în intervalul 1875-1889, generație considerată de John Neubauer una „cu adevărat remarcabilă”⁶.

Pentru Ioan Lupaș, generația din care el însuși a făcut parte stă sub semnul a trei periodice: *Luceafărul*, *Țara Noastră* și *Tribuna* din Arad, fiind puternic marcată de amprenta culturalului manifestat în și prin presă. În explicarea resorturilor care fac ca acest grup să fie considerat o „generație”, istoricul și omul politic enumera influența sub raport literar, cultural, științific venită dinspre România pe care au absorbit-o tinerii, dar și înaltul nivel cultural pe care l-au dovedit, spre deosebire de generația anterioară (activă între anii 1881-1905)⁷. La nivel ideatic, mulți dintre ei se revendică de la Mihai Eminescu, receptarea acestuia în Transilvania atingând acum un punct culminant, numele ales revistei, *Luceafărul*, fiind mai mult decât sugestiv în acest sens. Scrisul lor se mai revendică și de la reprezentanții realismului popular din Transilvania, Ioan Slavici, George Coșbuc, Ion Pop Reteganul. Participarea lor la *Luceafărul* cu articole nu constituie o premieră. Ei și-au exersat mai întâi scriitura în paginile unor reviste și ziare precum *Familia*, *Tribuna*, *Foaia Ilustrată*.

Cele enumerate până în acest punct, privitor la tinerii din redacția *Luceafărului*, stau sub semnul a ceea ce Pierre Bourdieu denumea „capitalul cultural încorporat”, obiectul unui prim nivel de analiză a elitelor culturale,

Sibiu. Aurel Paul Bănuț s-a născut la 23 octombrie 1881 la Cohalm, tatăl său fiind judecător. A urmat cursurile școlilor din Făgăraș și Blaj, apoi pe cele ale facultăților de drept din Cluj și Budapesta. Zaharia Bârsan s-a născut în 11 ianuarie 1878 la Brașov. A făcut studii în orașul natal, apoi, din 1901, la Conservatorul de Artă Dramatică din București.

⁶ John Neubauer, „Conflicts and Cooperation between the Romanian, Hungarian, and Saxon Literary Elites, 1850-1945”, în Victor Karady și Borbála Zsuzsanna (ed.), *Cultural dimensions of elite formation in Transylvania (1770-1950)*, Cluj-Napoca, EDRC Foundation, 2008, p. 13.

⁷ Ion Lupaș, *Trei generațiuni în politica românească din Ardeal*, București, Imprimeria Statului, 1926, p. 9.

completat ulterior de „capitalul cultural simbolic” (capacitatea de a defini și a legitima valori, standarde și stiluri culturale, morale, artistice)⁸.

Elita culturală transilvăneană, în modul imaginat de noi, trebuie să unifice două valențe, aceea de creator și aceea de vizibil transmițător de mesaj cultural, purtător de cuvânt public al unor idei sau proiecte culturale.

Deși reținem dimensiunea creatoare, indispensabilă unei elite culturale, aceasta nu va fi condiționată de apartenența la canonul literar al zilelor noastre (care a înregistrat cu precădere doar două personalități ale epocii, respectiv Octavian Goga și Ion Agârbiceanu), ci de o creativitate raportată la contextul cultural al începutului de secol XX în Transilvania. Mulți dintre redactorii de atunci ai *Luceafărului* n-au rezistat în desfășurarea procesului modernității culturale (Aurel Esca, Ion Borcia, Vasile Moldovan, Horia Petra Petrescu, Aurel Paul Bănuț etc.). Conul de umbră care i-a ocultat a fost, în unele cazuri, și o consecință a confiscării lor de către poporanism sau sămănătorism. Desueți în scurgerea timpului, ignorați de marile istorii literare naționale, ei se constituie totuși ca subiecți recuperabili în mod necesar, reprezentativi pentru profilul scriitorului transilvănean al epocii lor. Chiar dacă mare parte dintre ei bifează cele două criterii metodologice propuse de Liviu Malița în identificarea unui scriitor – cel puțin două volume editate, dublate de o activitate „suficient de constantă și de sistematică pentru a putea realiza un impact, prin prezența lor în enciclopediile, dicționarele, manualele și istoriile literare ale epocii, asupra opiniei publice”⁹ –, mulți dintre membrii redacției *Luceafărului* rămân reprezentativi doar „în situație”, adică în contextul în care au activat.

Pentru a se putea erija în organ de prim rang în presa unei provincii, o redacție de revistă are nevoie de personalități culturale girant. Fiecare reprezentant al elitei culturale are nevoie de o validare venită din partea unor instanțe unanim recunoscute. Tot astfel și redacția *Luceafărului* a încercat să-și atragă, încă de la primele numere, nume ca Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Ion Bianu, Ilarie Chendi sau instituții precum Academia Română, „Astra” etc.

Pătrunzând mai atent în interiorul redacției, într-o încercare de a stabili o repartizare a rolurilor, vom identifica un personaj care-și asumă postura liderului de departe, furnizor de direcții și programe, anume, Nicolae Iorga. Avem apoi de-a face cu liderii din umbră, sau *elitele de control* în formularea lui Marius Lazăr: Ilarie Chendi, Ion Bianu, Constantin Stere, Ion Luca Caragiale, cu liderii exilați: Ștefan Octavian Iosif, Zaharia Bârsan și cu liderii – curele de transmisie: Mihail Sadoveanu, Vasile Pârvan, Alexandru Vlahuță. Îi identificăm,

⁸ Helmut K. Anheier, Frank Romo, Jurgen Gerhards, „Forms of capital and social structure in cultural fields: Examining Bourdieu’s social topography”, în *The American Journal of Sociology*, vol. 100 (1995), nr. 4, p. 862.

⁹ Liviu Malița, *Eu, scriitorul*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 1997, p. 17.

nu în ultimul rând, pe conducătorii din prima linie: Octavian Tăslăuanu și Octavian Goga.

Personalitățile redacției *Luceafărului* acoperă aproape întreg spectrul de tipologii culturale prezente atunci în peisajul transilvănean: redactorul-poet, Octavian Goga, redactorul-prozator, Ion Agârbiceanu, Aurel Ciato, redactorul-artist teatral sau implicat în chestiuni legate de soarta teatrului românesc, Aurel Paul Bănuț, Zaharia Bârsan, Horia Petra Petrescu, redactorul critic literar, Ilarie Chendi, redactorul-lingvist, Sextil Pușcariu, redactorul-istoric, Ioan Lupăș (dublat ca și Ion Agârbiceanu de ipostaza redactorului-preot), Silviu Dragomir. De altfel, scriitorii, învățătorii, preoții, actorii, dublați de misiunea redactorului, se înscriu în categoriile recunoscute ale elitei culturale transilvănene pentru perioada începutului de secol XX, care presupune o mare permeabilitate a frontierelor profesionale și un scăzut grad de codificare. Acești tineri aleg să se dedice jurnalismului, care funcționa în Transilvania de atunci ca o placă turnantă între cultură și politică:

„În lupta pentru existența noastră națională servindu-se de bună arma de presă ne cere scriitorii tot mai talentați și instruiți în slujba ziarelor [...]. Presa a devenit manifestarea sufletelor celor mai militante ale scriitorilor de la noi”¹⁰.

Ipostaza redactorului asigură astfel o consistentă doză de capital simbolic în rândul comunității (element indispensabil în identificarea elitei culturale antebelice transilvănene), impunând imaginea „gazetarului martir”¹¹, a „sacrificatului stimat”¹².

Totodată, scriitorii *Luceafărului* beneficiau de o vizibilitate considerabilă în condițiile în care revista își construise o rețea de distribuție ce depășea cu mult granițele Transilvaniei, ajungând în România, Basarabia, Bucovina, în zona Balcanilor (la aromâni) și chiar în S.U.A. (la transilvănenii emigrați)¹³.

Pentru poziționarea corectă a protagoniștilor *Luceafărului*, am considerat utilă sugestia metodologică a lui Cristophe Charle, anume, că un proces de

¹⁰ Sebastian Bornemisa, *Almanahul scriitorilor dela noi*, Orăștie, Editura Librăriei Naționale, 1911, p. 185.

¹¹ „Procurorii [...] ne-au luat la ochi și în fiecare săptămână ne așează câte o rămurea de spini pe frunte – până ne montează de-a binelea martiri. Mai ales pe Goga”, nota Octavian Tăslăuanu în 1905. Vezi Sextil Pușcariu, *Scrișori de la Octav. C. Tăslăuanu*, Sibiu, Institutul de arte grafice Dacia Traiană, 1943, p. 10.

¹² Aceste imagini ale redactorului transilvănean au fost dezvoltate în studii precum cele ale lui Sever Bocu, *Ziaristica ardeleană și bănățeană dinainte de război*, Arad, Tipografia Românească, 1938, sau Emil Bocșa-Mălin, *Lupta presei transilvănene*, București, Biblioteca Politică Transilvană, nr. 2, 1945.

¹³ Primul număr al anului 1904 atinge tirajul maxim al revistei, respectiv 5000 de exemplare.

analiză vizându-i pe intelectuali trebuie desfășurat, succesiv, pe trei paliere de raportare: câmpul cultural, politic și religios¹⁴.

În ceea ce privește primul filtru, cel cultural, orientarea revistei, într-o perioadă în care la nivel politic românii ardeleni își pregăteau intrarea în activitatea parlamentară, nu putea să fie alta decât aceea a culturii naționale. Modelul de devenire al elitei culturale din redacția *Luceafărului* este, fără îndoială, scriitorul militant, care coboară în cetate și care își oficiază fiecare gest creator cu o sacralitate specifică proiectelor majore: „Literatura noastră ni se prezintă ca un templu vechi în care nu se mai roagă nimeni”¹⁵, „condeiul scriitorului nu ascultă de patima omului flămând, ci el lucrează cu sfințenia ce se cuvine unei arme de apărare”¹⁶. În condițiile în care scriitorii sunt definiți drept „avangarda care deschide bătălia”¹⁷, opera literară a acestora poate fi definită în termenii lui Dumitru Micu, drept o „invazie a culturalului în estetic”¹⁸. Des invocatul motiv al „împrejurărilor nefavorabile” a funcționat ca justificare pentru un proiect literar nesupus „artei pure”, gândit în termenii unui prezent fierbinte în care literatura servește drept „mijloc de luptă”¹⁹:

„Îmi dau seama tot mai bine – aprecia Goga – că Ardealul nostru, lumea noastră mică și simplă are lipsă mai mult de dascăli astăzi. Artă e încă un lux inutil. Artă, câtă brumă ne taie capul, să facem acolo, la voi, la București”²⁰.

Totodată, elita surprinsă de noi este una profund interogativă în ce privește propria-i partitură, de un didacticism obsedant, propriu, de fapt, oricărui proiect național, insistentă în a-și conștientiza „misia sacră” care îi e rezervată și care se traduce în formula propusă de Liviu Malița: „pentru literatul ardelean antebelic a fi scriitor însemna a fi util neamului”²¹.

Un episod important în legitimarea direcției adoptate de către tinerii scriitori transilvăneni s-a consumat în 1905, atunci când primul volum de poezii al lui Octavian Goga a fost premiat de Academia Română. Titu Maiorescu, cel mai reductabil susținător al esteticului în artă, i-a adresat atunci următoarele cuvinte: „patriotismul [...] poate fi în certe împrejurări născător de poezie”²². Sentința aceasta, împreună cu alte sfaturi venite din partea lui Nicolae Iorga – „La dumneavoastră [scriitorii transilvăneni] ocupațiunile

¹⁴ Cristophe Charle, *Intelectuali în Europa secolului al XIX-lea*, Iași, Institutul European, 2002, p. 54.

¹⁵ „Cronică”, în *Luceafărul*, II (1903), nr. 11, p. 189.

¹⁶ Octavian Goga, „O deosebire”, în *Luceafărul*, VI (1907), nr. 6, p. 110.

¹⁷ Idem, *Însemnările unui trecător*, Arad, Institutul Tipografic Nichin și Cons., Arad, 1911, p. 214.

¹⁸ Dumitru Micu, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, București, Saeculum, 2000, p. 169.

¹⁹ Octavian Tăslăuanu, *Octavian Goga – Amintiri*, București, Editura Bucovina, 1936, p. 214.

²⁰ *Octavian Goga în corespondență*, vol. II, București, Minerva, 1976, p. 90.

²¹ Malița, *Eu, scriitorul*, p. 44.

²² Titu Maiorescu, „Poeziile d-lui Goga”, în *Critice*, vol. III, București, Socec, 1928, p. 298.

estetice nu trebuie să joace rolul de căpetenie și nu sunteți în așa împrejurări încât să vă consacrați artei pure. Sunteți în luptă și trebuie să vă luptați”²³ – au justificat orientarea peisajului literar românesc înspre tendința națională.

Redactorii *Luceafărului* au inițiat, încă din primii ani de activitate, o adevărată cultură a polemicii în spațiul public românesc, în intenția creșterii vizibilității revistei, dar și a formării spiritului critic. „Pentru accentuarea unei mișcări ca a noastre – aprecia Tăslăuanu – erau necesare polemicile”²⁴. Așadar, au fost foarte savurate în epocă disputele, unele atent premeditate, purtate pe spații generoase, de regulă în apariții seriale, cu protagoniști ca Sextil Pușcariu, Ulpiu Traian Mihaiu, Aurel C. Popovici, Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu²⁵, Vasile Goldiș, Marin S. Râmnicăneanu, Cornel Diaconovich²⁶, Nicolae Iorga, Garabet Ibrăileanu sau cu revistele *Viața românească*, *Sămănătorul*, *Revista Teologică*, *Lupta*.

Ca indiciu al apartenenței celor din redacția *Luceafărului* la categoria elitei culturale, menționăm și faptul că ei se regăsesc pe poziții de autoritate și în alte sfere de activitate culturală, având putere de decizie în diverse asociații, societăți și reuniuni. Anul 1906 este unul cu implicații majore în acest sens, prin numirea celor doi conducători ai revistei, Octavian Goga și Octavian Tăslăuanu, în funcțiile de secretari ai „Astrei”, realizându-se astfel instituționalizarea elitei culturale, recunoașterea și creditarea proiectului ei cultural. Gestul a fost unul de impact public, marcând plasarea ei pe poziția de directoare culturală la scara întregii Transilvanii (cei doi vor avea de acum de gestionat proiecte ale „Astrei”, precum *Biblioteca populară*, revistele *Transilvania*, *Țara Noastră*, organizarea serbărilor Asociațiunii, a conferințelor etc). În paralel, membrii comitetului redacțional au încercat și pe cont propriu să-și asume organizarea evenimentelor culturale majore. Ei au organizat un turneu al Societății Scriitorilor Români din București la Sibiu, au găzduit în paginile revistei anchete literare pe chestiuni de actualitate, de larg ecou, ca *Nuvelisti*

²³ Nicolae Iorga, „Poșta redacției”, în *Luceafărul*, I (1902), nr. 3, p. 16.

²⁴ Tăslăuanu, *Octavian Goga*, p. 54.

²⁵ Articolul publicat de acesta în numărul patru din 1908, „Două culturi”, a stârnit una dintre cele mai susținute dezbateri ale spațiului cultural transilvănean. Ideile centrale ale articolului au ilustrat existența unei falii în cultura română din Transilvania, care se prezintă fragmentată într-o cultură „a domnilor” și una a „țărănilor”, depărtate prin expectanțe și expresie. „Clasa cărturarilor” se face vinovată de indiferență, de pierderea „identității naționale”. Firesc, ideilor vehiculate într-un mod mult mai radical de către autorul lor, li s-au opus replicile unor Titu Maiorescu, Aurel C. Popovici, Nicolae Iorga, Ion Bianu. Scandalul iscat astfel a ținut prima pagină a revistelor culturale și nu numai, mai bine de o jumătate de an.

²⁶ Articolele repetate îndreptate împotriva secretarului Asociațiunii au avut efectul scontat: repetatele demisii ale acestuia. Critica redacției e însoțită în acest caz și de anumite sugestii deloc subtile: „ne trebuie un secretar tânăr, căci tânăr fiind e plin de ideale, de râvnă și energie” (nr. 12-13, 1903). Acestea au pregătit opinia publică pentru viitoarele numiri ale redactorilor revistei.

români din Regat sau Poporanismul. După înființarea propriei tipografii, în 1905, și-au asumat prerogative sporite în ordonarea peisajului cultural transilvănean prin proiecte ca *Biblioteca Scriitorilor Străini*, *Biblioteca Copiilor*, încercând să se impună în stabilirea canonului literar și întărind ideea elitei care produce elite. Acestea sunt, în subsidiar, mecanisme de plasare în poziții de autoritate culturală, indispensabile unui grup care dorește să se afirme ca elită culturală.

Cei mai mulți dintre tinerii de la *Luceafărul* au resimțit ca deosebit de tentantă intrarea în spațiul politic, de aici și ipostaza pe care și-au arogat-o: aceea de „scriitor al cetății”, în condițiile în care, așa cum remarca și Leon Volovici, a fi „numai scriitor” reprezenta o dezertare în plan civic²⁷. Această plonjare în politic devine oarecum previzibilă în condițiile în care parcursul lor poate fi astfel rezumat: „Abia s-a ridicat colo ori colo un tiner ce dă semne a purta un talent de scriitor, el e chemat în o redacție ori în cealaltă și acolo șeful îi pune în mână nu condeiul de scriitor, ci spada de luptător [...]”²⁸. Câmpul cultural e astfel adus în apropierea politicului, fuzionând cu acesta, uneori până la suprapunere:

„Trebuie să înțelegem odată că la noi politică românească fără cultură românească nu se poate face și trebuie să ne împăcăm cu ideea că numai valorile reale din toate punctele de vedere au îndreptățirea de a participa la conducerea politică a poporului nostru”²⁹.

În acest mod se construiește argumentația prin care tinerii de la *Luceafărul* se simt îndreptățiți să sancționeze câmpul politic, acțiunea lor necontestându-le în niciun fel statutul. Actul scris constituia pentru ei, prioritar, un act de responsabilitate. Pentru scriitorul transilvănean antebelic, politica se confundă cu morala³⁰ și orice abatere de la acest principiu trebuie sever sancționată.

Recitind cu atenție lista numelor ce compun redacția *Luceafărului*, observăm că aceasta se suprapune în mare măsură cu cea a grupării „tinerilor oțeliți”, vocea critică a P.N.R. În articolele *Luceafărului* se poate ușor sesiza tensiunea, prezentă la nivel discursiv, între omul politic și cărturar. Ultimul va sancționa tot mai dur incapacitatea celui dintâi de a intui epuizarea unei retorici consacrate cu o jumătate de secol în urmă la Blaj. Redactorii n-au penalizat valabilitatea ideilor, ci blocarea în discurs. Proiectul tinerilor a stat sub semnul unui „idealism aplicat”. Oamenii politici n-au întârziat să răspundă filipicelor scriitorilor, îndrumați, deloc elegant, să elibereze un spațiu ocupat abuziv, cel politic, în care ei nu sunt decât intruși și să se consacre chestiunilor „cuminți”,

²⁷ Leon Volovici, *Apariția scriitorului în cultura română*, ed. a II-a, București, Curtea Veche, 2004, p. 21.

²⁸ Bornemisa, *Almanahul*, p. 185.

²⁹ „Cronică”, în *Luceafărul*, IX (1911), nr. 15-17, p. 388.

³⁰ Malița, *Eu, scriitorul*, p. 52.

respectiv artei. Schimbul de replici purtat de Aurel C. Popovici cu scriitorii „oțeliți” ilustrează cât de incomodă devenise imixtiunea lor în zona politicului. Silviu Dragomir s-a grăbit să-i răspundă, recurgând la un exercițiu de memorie:

„Cel dintâi glas al politicei românești în Ardeal a fost al scriitorului român de la sfârșitul secolului XVIII. [Sunt invocate aici exemple precum Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior – n.n.]. Lucrul acesta nu ar trebui uitat și când unii dintre fruntașii noștri ar voi să scoată pe scriitori din politică, ei ar săvârși un act de ingratitude față de înaintașii cari au așezat temelile politicei românești”³¹.

Faptele au cunoscut o creștere în intensitate, care risca să creeze disidențe în politica națională românească. De aceea a fost trimis să trateze cu taberele în dispută Constantin Stere, „homo regius”³², cel care va și realiza în 1911 pacea între „oțeliți” și comitetul P.N.R.

Tinerii redactori au intuit și proporțiile periculoase ale procesului de desacralizare și rutinare a mesajului naționalist: „afară – scria unul dintre ei – e un convoi de bolnavi care se vaită în numele neamului fără să caute izvorul mântuirii”³³. Asumându-și ferm postura de vector de opinie, revista a încercat tot mai multe luări de poziție, sancționând grav orice simptom de „fanfaronadă națională” sau de apariție a „falșilor apostoli”. Ea s-a definit pe sine ca executoare a „apostolatului cultural”, formulă recurentă în rândurile revistei, sub umbrela căreia scriitorii-redactori consimțeau să invite și elita ecleziastică, de la care se aștepta o mai mare aderență la modelul șagunian, care continua să dețină rolul reperului total în relația cu Biserica. Tradiția era adeseori invocată de către scriitorii *Luceafărului*, pentru a-i forța pe arhieri să-și depășească statutul de „păstori ai turmei” și să-și asume rolul de „căpetenie a unei oștiri care c-o mână se-nchină și cu alta luptă”³⁴. Redactorii revistei sibiene au reacționat negativ la ideea lui Nicolae Bălan de înființare a unei reviste teologice consacrate chestiunilor dogmatice³⁵. Ei considerau că rostul preoțimii e de a sta în mijlocul poporului, respectând „chemarea sa istorică” și exersându-și alura de luptători ai unei cauze. În proiectul asumat de tinerii de la *Luceafărul*, Bisericii i se acorda o partitură specială, proprie „unicei tagme de cărturari care păstrează legătura directă cu poporul”³⁶. Discursul oamenilor Bisericii se va întâlni tot mai des cu cel vehiculat de redacția *Luceafărului*, nu doar prin

³¹ Silviu Dragomir, „Cei dintâi îndrumători ai politicei românești în Ardeal”, în *Luceafărul*, V (1906), nr. 6, p. 33.

³² Sever Bocu, *Drumuri și răsruți*, vol. I, Timișoara, 1939, p. 64.

³³ „Cronică” în *Luceafărul*, VI (1907), nr. 16, p. 353.

³⁴ Octavian Tăslăuanu, *Informații literare și culturale 1903-1910*, Sibiu, Editura Kraft, 1910, p. 79.

³⁵ Octavian Goga, „Alt an, alte nădejdi”, în *Luceafărul*, V (1906), nr. 21-24, p. 471. „Noi n-avem vreme să ne adormim de contemplația stearpă a pravilelor moarte, noi cari numai prin luptă putem deslega durerilor celor ferecați.”

³⁶ Idem, *Însemnările unui trecător. Crâmpie din sbuciumările dela noi*, Arad, 1911, p. 68.

prezențele vocale ale unor Ion Agârbiceanu sau Ioan Lupaș, ci mai degrabă în relație cu un etos propriu Transilvaniei începutului de secol³⁷.

Concluzionând, reluăm câteva din atributele care conferă redactorilor de la *Luceafărul* apartenența la categoria elitei culturale românești din Transilvania. Pe lângă dimensiunea creatoare, ei se bucură de validare din partea unor instanțe recunoscute, acumulând prestigiu contorizat atât la nivelul micro (prin consacrare specifică, în rândul scriitorilor), dar și la nivelul macro (social, ierarhizare externă)³⁸. Conștientizarea acestui capital simbolic deținut le permite tinerilor din redacția *Luceafărului* să-și formuleze la modul grav-imperativ expectanțele legate de omul politic și de cel al bisericii, sau în plan mai larg, de starea societății, să ia atitudine imediată față de ceea ce ei consideră a fi derapaje de moment de la „moștenirea istorică”, exersându-și la modul incisiv scrisul ca formă de protest. Ei nu se opresc însă aici, scrisul lor fiind dublat, la cei mai mulți dintre ei, de implicări în viața comunității, prin organizarea și susținerea a numeroase activități sau asociații de profil cultural, filantropic.

Redactorii *Luceafărului* îndeplinesc astfel toate funcțiile specifice elitei culturale: creația și transmiterea valorilor, funcția de orientare, cea care direcționează opțiunile axiologice ale vieții sociale, funcția de reprezentare, formativă, cea de coordonare și cea securizantă³⁹.

Studiul prezent s-a dorit a fi un exercițiu pentru o „altfel” de abordare a elitelor culturale românești (chiar dacă pe acest teren metodologic lucrurile sunt departe de a se fi așezat), dar și o pledoarie pentru proiecte de cercetare vizând personajele care au dat culoare spațiului jurnalistic antebelic transilvănean.

³⁷ Sugestiv pentru modul în care intelectualitatea laică înțelege să folosească mesajul Bisericii ni s-a părut a fi felul în care Octavian Goga, candidat la alegerile parlamentare din 1910 în cercul Chișineului, înțelege să-și impresioneze electoratul: cântând, în duminica dinaintea alegerilor, privesc în corul bisericii. Avem încă de-a face cu o lume care vibrează profund la astfel de „discursuri”. Scena este relatată în Roman Ciorogariu, *Din trecutul revistelor și ziarelor dela noi*, Cluj, Biblioteca Ziaristică, nr. 3-4 (1934), p. 23.

³⁸ Marian Beth, „The Elite and Elites”, în *The American Journal of Sociology*, vol. 47 (1942), nr. 5, p. 746-755.

³⁹ Acestea erau elementele de bază ale elitelor culturale, așa cum au fost ele sintetizate în Malița, *Eu, scriitorul*, p. 181.